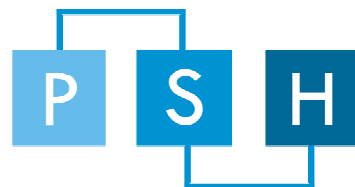

NTK

50°6'14.083"N, 14°23'26.365"E

Národní technická knihovna
National Technical Library

Koncepce rozvoje Polytematického strukturovaného hesláře (PSH) 2012–2014

Schváleno Radou pro koordinaci Polytematického strukturovaného hesláře (PSH) dne:
12. 12. 2011

ÚVOD

V době svého vzniku (90. léta 20. století) představoval Polytematický strukturovaný heslář (PSH) jednu z prvních aktivit knihovnické komunity ve směru standardizace termínů věcného popisu v České republice. Podnětem k jeho vytvoření byl především rychlý rozvoj knihovních softwarů a jejich využívání v českých knihovnách na počátku 90. let. Heslář byl vyvinut a dále rozvíjen v rámci hranic tehdejšího poznání. V posledních několika letech však došlo k neobyčejnému technologickému pokroku, který se promítl do mnoha oblastí života člověka. Proměnilo se tak nejen postavení knihoven a prostředí, ve kterém se nacházejí, ale změnil se také pohled na vývoj a aplikaci systémů organizace znalostí¹, jejichž zástupcem je i PSH.

Koncepce rozvoje Polytematického strukturovaného hesláře (PSH) tak reaguje na současný stav a vývoj systémů organizace znalostí a informačních a komunikačních technologií a jejich uplatnění v oblasti knihovnictví, ale i ve společnosti obecně. Odráží také rostoucí potřebu rozvíjet heslář způsobem, který umožní jeho široké využívání nejen v prostředí knihoven, informačních institucích a dalších relevantních subjektech, ale i v rámci World Wide Web.

Předkládaná koncepce zachycuje současný stav PSH a návazné služby se zaměřením na oblasti, které bude v příštích dvou letech nezbytné nejen udržet, ale také dále rozvíjet. Tyto oblasti zahrnují spolupráci, propagaci, nástroje a standardizaci PSH.

Koncepce je vztažena k činnosti referátu PSH pro období od začátku roku 2012 do konce roku 2014. V koncepci může dojít k modifikacím struktury i obsahu a to v závislosti na požadavcích uživatelů PSH i odborné veřejnosti a v závislosti na zajištění nezbytných finančních a personálních podmínek.

1 SOUČASNÝ STAV

Jednou z hlavních činností Národní technické knihovny je, kromě jiného, „zajišťování vývoje a implementace selekčních systémů“². Příkladem takového selekčního systému je PSH, jehož správu a rozvoj zajišťuje referát PSH, organizačně začleněný do odboru projektů a inovací v Národní technické knihovně. Údržba hesláře probíhá v autoritní databázi softwaru Aleph 500 ver. 20. PSH podléhá licenci Creative Commons Uveďte autora-Zachovejte licenci 3.0 Česko.

Nynější verze PSH 3.0 je pro užití v knihovních softwarech dostupná ve formátu MARC 21 pro autority. PSH je rovněž zpřístupněn ve formátu SKOS (Simple Knowledge Organization System)³. PSH je ve formátu SKOS vyjádřen jako strojem čitelná data, což umožňuje jejich výměnu mezi počítačovými aplikacemi a jejich publikaci ve stroji srozumitelném formátu na World Wide Web.

PSH v současnosti neslouží pouze jako prostředek pro věcnou selekci bibliografických záznamů, ale jeho potenciál je rozvíjen také v oblasti indexace a zpřístupňování webových dokumentů. Jeho užití překračuje i hranice indexace dokumentů samotných, ať už tradičních nebo právě těch webových, ale implementován byl i na Univerzitě v Pardubicích, kde slouží k indexaci odborných profilů vědecko-výzkumných pracovníků univerzity.

¹ Přeloženo z anglického spojení *Knowledge Organization Systems* (označováno také zkratkou KOS).

² Statut Národní technické knihovny, článek 3 (i), hlavní úkoly a činnosti viz <http://www.techlib.cz/files/download/id/393/>.

³ <http://www.w3.org/2004/02/skos/>

2 SPOLUPRÁCE

Spolupráce referátu PSH s jinými odděleními Národní technické knihovny, ale i s partnerskými knihovnami a dalšími subjekty patří ke klíčovým oblastem rozvoje PSH, a proto bude v příštích letech nezbytné tyto formy spolupráce i nadále udržovat a rozvíjet.

2.1 Spolupráce v rámci Národní technické knihovny

V rámci Národní technické knihovny (NTK) spolupracuje referát PSH již tradičně s oddělením správy autoritních souborů, s jehož pracovníky konzultuje návrhy na změny stávajících a nových hesel PSH. Dále spolupracuje s oddělením rozvoje elektronických služeb, především v oblasti uplatnění moderních počítačových a jiných technologií na vývoj služeb spojených s využíváním hesláře. Referát PSH rovněž spolupracuje s oddělením digitální národní technické knihovny, se kterým se podílí na tvorbě rozhraní pro automatickou indexaci textů z Národního úložiště šedé literatury (NÚŠL)⁴ s využitím hesel PSH. Spolupráce byla navázána také s referátem vzdělávání, se kterým společně pořádá semináře *Co se skrývá za vyhledáváním aneb Searching Session NTK*.

2.2 Spolupráce s dalšími institucemi

V dalších letech bude kladen důraz na komunikaci a spolupráci s partnerskými knihovnami, tj. s knihovnami využívajícími PSH. V této souvislosti bude zhodnocena možnost analýzy logu vyhledávání v katalogích těchto knihoven za účelem rozšiřovat a aktualizovat heslář také v oblastech, které nespádají do profilového zaměření NTK (např. Ústřední knihovna Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě nebo knihovna Západočeského muzea v Plzni).

2.3 Spolupráce s dalšími subjekty

PSH ve formátu SKOS lze nyní poměrně dobře integrovat s novými technologiemi. Díky tomu je možné jej implementovat v různých systémech, aplikacích či portálech provozovaných knihovnami a jinými (nejen informačními) institucemi. Jako příklad lze uvést spolupráci se zástupci portálu cs.wikipedia.org. Tato spolupráce spočívající ve vzájemném linkování jednotlivých hesel PSH a článků a kategorií v české Wikipedii bude v příštích letech patřit k prioritám. V první fázi spolupráce půjde o vzájemné propojení preferovaných znění hesel, v druhé fázi bude nutná verifikace automaticky přiřazených vazeb. V této souvislosti bude možné zvážit možnost rozšíření vazeb také o nepreferovaná znění. V budoucnu bude posouzena také možnost spolupráce v oblasti propojování a využívání PSH s dalšími projekty jako je na příklad MUFIN (Multi-Feature Indexing Network), který představuje unikátní systém umožňující vyhledávání v multimediálních datech.

3 PROPAGACE PSH

Marketingová propagace hraje podstatnou roli ve zpřístupňování a rozšiřování PSH. Propagace hesláře bude probíhat na několika úrovních. Vedle standardních komunikačních kanálů jako je webová prezentace na stránkách Národní technické knihovny a komunikace prostřednictvím konference PSH⁵ a konference Knihovna⁶, bude pozornost věnována především publikování článků v odborných časopisech včetně prezentace činností referátu PSH na odborných akcích,

⁴ nusl.techlib.cz

⁵ pshkonference@mail.ntkcz.cz

⁶ knihovna@cesnet.cz

seminářích a konferencích. Ke klíčovým marketingovým oblastem PSH rovněž patří každoroční pořádání seminářů *Co se skrývá za vyhledáváním aneb Searching Session NTK*. Kromě přednášek zaměřených na různé moderní metody vyhledávání se v rámci semináře prezentuje také činnost referátu PSH a témata, která souvisejí s využíváním a aplikací hesláře. Seminář zároveň podporuje vzdělávání pracovníků referátu PSH v oblasti nových trendů ve vyhledávání. Setkání v rámci seminářů pomáhá prohlubovat spolupráci referátu PSH s dalšími subjekty, stejně jako umožňuje navazovat nové kontakty s tvůrci různých aplikací také z komerční sféry.

4 NÁSTROJE A SLUŽBY PRO PRÁCI S PSH

Koncepce rozvoje Polytematického strukturovaného hesláře (PSH) se zaměřuje na vývoj PSH v letech 2012–2014. Během této doby bude pozornost věnována budování, správě a rozvoji nejen samotného PSH, ale i nástrojů a služeb spojených s využíváním hesláře. Nástroje pro práci s PSH lze dělit do dvou skupin podle cílových uživatelů. Zatímco Prohlížení PSH bude jako doposud rozvíjeno pro běžné, tedy koncové uživatele PSH (např. zákazníci NTK), PSH Manager je budován především pro indexátory, kteří používají PSH k indexaci dokumentů. PSH Manager je rovněž využíván pracovníky referátu PSH, kterým slouží k verifikaci a změnám stávajících hesel PSH. Oba nástroje budou pro účely vytváření statistik sledovány v rámci služby Google Analytics⁷.

4.1 Prohlížení PSH

Prohlížení PSH⁸ je webové rozhraní, které primárně slouží k vizualizaci hesel a vztahů PSH, která může uživateli pomoci při identifikaci jeho informační potřeby. Sekundárně je možné jej využít pro vyhledávání dokumentů z fondu NTK, které byly indexovány hesly PSH. V současné verzi prohlížení PSH jsou jednotlivá hesla reprezentována středovým kruhem s aktuálním termínem a připojenými vazbami na obvodu. Systém hypertextových odkazů umožňuje procházet heslář po hierarchické a asociativní ose. Hlavní navigaci ve stromové struktuře představují preferovaná znění hesel, avšak k dispozici jsou i hesla nepreferovaná nebo jejich anglické ekvivalenty. U vybraných hesel jsou navíc zpřístupněny odkazy na Předmětová hesla Kongresové knihovny a hesla v DBPedi, které mohou obohatit vyhledávání. Soubor odkazů bude dále doplněn také o vazby na články a kategorie na portálu cs.wikipedia.org. V rámci prohlížení PSH je rovněž možné zobrazit konkrétní heslo ve formátu SKOS nebo zobrazit tag z řízeného hesláře.

Stávající podoba, především však funkčnost prohlížení PSH bude ve vymezeném období trvání této koncepce upravena. Zejména bude nutné vyřešit otázku automatických aktualizací PSH, které by mohly využívat mechanismus z aplikace PSH Manager. Do prohlížení PSH bude rovněž implementována funkce našeptávače, která uživateli při vyplňování nabídne hledaný výraz odpovídající již napsané části textu. Vedle grafického znázornění vztahů PSH bude přidána také možnost zobrazení tzv. tag cloudů, které budou reprezentovat váhu jednotlivých hesel. Ta bude odvozena od počtu dokumentů, které jsou v katalogu NTK daným termínem indexovány. Uživatel tak při procházení hesláře bude mít možnost sledovat a porovnávat specifičnost vybraného termínu. Budou-li v prohlížení PSH realizovány tyto nebo jiné změny, bude se pro verzování, sdílení a aktualizace příslušného kódu aplikace používat předem určený repozitář.

⁷ <http://www.google.com/intl/cs/analytics/>

⁸ <http://psh.ntkcz.cz/skos/>

4.2 PSH Manager

Jak již bylo řečeno, PSH Manager slouží především indexátorům a správcům PSH. PSH Manager, podobně jako rozhraní pro prohlížení PSH, bude zpřístupňovat odkazy na odpovídající články na portálu cs.wikipedia.org. Odkazy mohou indexátorům i správcům PSH pomáhat při orientaci v terminologické oblasti, stejně jako mohou být užitečné při verifikaci konkrétních hesel. V rámci rozhraní PSH Manager bude možné stáhnout celý, vždy aktualizovaný heslář ve formátu SKOS. V současné době je PSH Manager zpřístupněn na testovacím serveru Národní technické knihovny, v blízké době se však počítá s jeho zveřejněním, aby jej mohly využívat také spolupracující knihovny a další uživatelé PSH.

5 STANDARDIZACE PSH

V následujících dvou letech bude důraz kladen na vnitřní kvalitu PSH, která je nezbytným předpokladem úspěšné implementace hesláře v různých systémech. Heslář bude i nadále vytvářen, spravován a rozvíjen v souladu s *Pravidly pro správu a aktualizaci Polytematického strukturovaného hesláře (PSH)* a *Zásadami pro vytváření Polytematického strukturovaného hesláře (PSH)*, stejně jako s doplňujícími pravidly vyplývajícími z činnosti referátu PSH. Tato pravidla však budou v následujících letech revidována a následně aktualizována. Zároveň je žádoucí, aby pracovníci referátu PSH sledovali, případně zvažili aplikaci nově vznikajícího standardu z oblasti tezaurů ISO 25964: Information and Documentation – Thesauri and interoperability with other vocabularies.

ZÁVĚR

V době svého vzniku byla účelem PSH především indexace dokumentů v tehdejší Státní technické knihovně (dnešní NTK) a dalších spolupracujících českých knihovnách. V posledních třech letech byla využitelnost PSH posunuta za hranice těchto institucí. Současným záměrem NTK je nejen podpora užívání PSH v partnerských knihovnách, ale i rozšíření PSH mezi komunitou běžných uživatelů internetu, kteří jej mohou využít na příklad pro předmětovou indexaci webových dokumentů. Ta se s nárůstem informačních zdrojů na internetu a s problémem kvality nestrukturovaných informací stává stále významnější.

Z hlediska koncových uživatelů, ať už jednotlivců či institucionálních partnerů, bude pozornost zaměřena na správu a další rozvoj výše jmenovaných nástrojů pro práci s PSH umožňujících věcné vyhledávání informací různými způsoby včetně zpřístupňování rozhraní pro vizualizaci hesláře.

V příštích letech dojde také k revizi a aktualizaci současných verzí pravidel a zásad pro vytváření PSH. V této souvislosti bude sledován nově vznikající standard z oblasti tezaurů. Ačkoli lze PSH nyní poměrně dobře integrovat s novými technologiemi, sledování a aplikace trendů v této oblasti je nevyhnutelným předpokladem jeho dalšího vývoje.

Podmínkou k dosažení popisovaných cílů a jednotlivých úkolů je jednak zajištění systematické správy, údržby a aktualizací PSH, které souvisí se soustavným vzděláváním pracovníků referátu PSH, jednak zajištění rozvoje spolupráce na všech výše popsanych úrovních. I Nadále se doporučuje spolupracovat s Radou pro koordinaci Polytematického strukturovaného hesláře (PSH), využívat rady a doporučení jednotlivých členů k rozvoji PSH.

Další směry vývoje PSH, jako jsou na příklad způsoby distribuce a využívání PSH, budou záležet nejen na Národní technické knihovně, jako na tvůrci PSH, ale především se budou odvíjet od poptávky uživatelů a nových trendů v oblasti systémů organizace znalostí, které jsou za tímto účelem sledovány pracovníky referátu PSH v Národní technické knihovně.